

STANISŁAW A. SROKA
UNIwersytet Jagielloński*

Sława, chwała i plotka Władysław Warneńczyk jako król Węgier¹

Streszczenie. Autor omawia panowanie Władysława Warneńczyka na Węgrzech (1440–1444), akcentując te zagadnienia, które w odniesieniu do postaci króla są w ostatnim czasie żywo dyskutowane. Chodzi głównie o trzy wątki. Pierwszy z nich dotyczy rzekomego zniknięcia Warneńczyka podczas bitwy pod Warną (1444). W historiografii występują różne fantastyczne teorie o losach Warneńczyka po tej bitwie (ich autorami są zazwyczaj historycy amatorzy, którzy bezpodstawnie odrzucają przekazy wielu kronik tureckich donoszących o śmierci monarchy podczas bitwy). Najbardziej popularna teoria dotyczy królewskiego pobytu na portugalskiej wyspie Madera. Niektórzy uważają nawet, że Władysław ożenił się tam i spłodził Krzysztofa Kolumba. Drugim zagadnieniem żywo ostatnio dyskutowanym jest sprawa rzekomej orientacji homoseksualnej władcy, co doprowadziło nawet do okrzyknięcia go nieformalnym patronem gejów w Europie Środkowej. Zwolennicy tego poglądu opierają się na przekazie kroniki Jana Długosza, który raczej miał na myśli pewną obyczajową rozwiązłość władcy (tak zapewne rozumieć należy użyte przez kronikarza sformułowanie, że król był *in marium libidinem proclivus*). W artykule autor zajął się także kwestią pochówku króla w świetle ostatniej inicjatywy intelektualistów bułgarskich, którzy uważają, że szczątków Władysława Warneńczyka należy poszukiwać w kaplicy greckiej w miejscu zwanym Ak Yazala Baba (dzisiejsza wieś Obrociszte w pobliżu Warny).

Słowa kluczowe: historia Węgier, król Władysław Warneńczyk, bitwa pod Warną.

* Wydział Historyczny, Instytut Historii, Zakład Historii Polski Średniowiecznej.

¹ Szkic jest poprawioną i opatrzoną aparatem naukowym wersją odczytu wygłoszonego 9 III 2016 r. w Katedrze Historii Średniowiecznej Uniwersytetu Łódzkiego na zaproszenie prof. Małgorzaty Dąbrowskiej.

W ostatnim czasie daje się zauważyć zwiększone zainteresowanie postacią Władysława Warneńczyka. I nie dotyczy to tylko literatury naukowej, wręcz przeciwnie – władca Polski i Węgier znalazł się na pierwszych stronach poczytnych gazet w różnych zakątkach świata. Stało się to za sprawą trzech rzeczy. Po pierwsze, kilka lat temu, jak donosiły media, Warneńczyk został okrzyknięty nieformalnym patronem gejów z Europy Środkowej, którzy w dzień jego urodzin, czyli 31 października, przez kilka lat ponawiali, nieuskuteczniwszy jednakże, zamiar złożenia kwiatów przy jego pustym grobowcu w katedrze wawelskiej². Po drugie, w tym samym mniej więcej czasie media światowe obiegała szokująca informacja o tym, że król Władysław miał być ojcem Krzysztofa Kolumba, odkrywcy Ameryki. Ta sensacyjna wiadomość opierała się na opublikowanej wprawdzie w Portugalii, a potem w Polsce i Ameryce książce portugalskiego historyka pracującego w Stanach Zjednoczonych Manuela Rosy³. Wreszcie zupełnie niedawno dotarły z Bułgarii obiecujące wieści dotyczące planów wznowienia poszukiwań grobu Warneńczyka w miejscowości Ak Yazala Baba, czyli dzisiejszej wsi Obrociszte w pobliżu Warny⁴. To wszystko skłania do przypomnienia tej niezwykle ciekawej sylwetki władcy Polski i Węgier, zdając sobie równocześnie sprawę, że wydana w 1922 r. monografia pióra Jana Dąbrowskiego wciąż zachowuje nieskazitelną naukową wartość⁵. Szkic ten ma jednak głównie na celu zwrócenie uwagi na pewne wątki dyskusyjne, które w odniesieniu do postaci Warneńczyka jako króla Węgier pojawiły się w ostatnim czasie. Aby jednakże tekst ten miał pewną logiczną spójność, przypomnę, głównie mniej zorientowanym czytelnikom, podstawowe fakty dotyczące Warneńczyka, zanim objął on koronę św. Stefana.

² <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/182742,tajemnice-warnencyzka,id,t.html>.

³ M. Rosa, *Colombo português: novas revelações: o homen que enganou os reis espanhóis e serviu o genial D. João II*, Lisboa 2009; idem, *Kolumb: historia nieznaną*, Poznań 2012; idem, *Columbus – the untold story*, New Jersey 2016.

⁴ List Stanisława Szumanova i Snezhany Stoyanowej, reżysera, producenta i autorki scenariusza filmu popularnonaukowego *Ostatnie krucjaty na Bałkanach 1443-1444*, skierowany do Autora w lipcu 2013 r. List ten wysłano do wielu instytucji naukowych i kulturalnych w Polsce i Bułgarii. Jego główne wątki zostały upublicznione w artykule B. Bukowskiego, *Czy znaleziono grób króla Władysława Warneńczyka?*, „Dziennik Berliński”, 12 XI 2015 r. (<http://www.dziennikberlinski.pl/index.php/Aktualnosci-2/czy-znaleziono-grob-krola-wladyslawa-warnencyzka.html>).

⁵ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440-1444)*, Warszawa 1922 (wznowienie: Oświęcim 2015).

Późniejszy władca Polski i Węgier urodził się 31 października 1424 r. w Krakowie jako najstarszy syn Władysława Jagiełły i jego czwartej żony, młodziutkiej, bo liczącej zaledwie 17 lat, Zofii Holszańskiej. Ochrzczony został dopiero w połowie lutego 1425 r.⁶ Przyjście na świat długo oczekiwanego syna napawało wielką radością polskiego władcę, który nie omieszkiał poinformować o tym doniosłym wydarzeniu wielu europejskich monarchów oraz papieża Marcina V. Do tej pory Jagiełło miał zaledwie jedną córkę, Jadwigę, urodzoną w 1408 r. ze związku z Anną Cyllejską. Druga jego córka, Elżbieta Bonifacja, spłodzona z pierwszego małżeństwa z Jadwigą, córką Ludwika Andegaweńskiego, umarła w 1399 r. po przeżyciu zaledwie trzech tygodni. Jagiełło po 1424 r. doczekał się jeszcze dwóch synów. W 1426 r. przyszedł na świat Kazimierz, który nie dożył nawet roku, a w 1427 r. trzeci z kolei syn, któremu dano na imię również Kazimierz. Ta królewska latorośl chowała się dobrze i w 1447 r., po trzech latach od klęski warneńskiej, ukoronowano go na króla Polski⁷.

Do niedawna w literaturze panował głęboko zakorzeniony pogląd, że Władysław Jagiełło w chwili narodzin swojego pierworodnego syna liczył sobie około 73 lat, był więc w wieku uznawanym nie tylko w średniowieczu za starczy⁸. Ostatnie badania Tadeusza Wasilewskiego zmodyfikowały w sposób dosyć zasadniczy datę urodzin polskiego króla, ojca Władysława Warneńczyka. Urodził się on nie w roku 1350, lecz dopiero około roku 1361–1362⁹. Takie „odmłodzenie” Jagiełły oznacza, że w chwili narodzin Warneńczyka liczył on nie 73, lecz trochę ponad 60 lat. Ten i tak już niemłody wiek jak na zostanie ojcem stwarzał dobrą atmosferę do różnego rodzaju dworskich plotek, które podawały w wątpliwość ojcostwo Jagiełły oraz rzucały poważny cień na dobre imię królowej Zofii Holszańskiej. Dworski skandal wybuchł w 1427 r. w momencie,

⁶ Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005, s. 85.

⁷ *Ibidem*, *passim*.

⁸ *Ibidem*, s. 57.

⁹ T. Wasilewski, *Daty urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów*, „Przegląd Wschodni” 1991, t. I, z. 1, s. 15–34; J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999, s. 124–125; *idem*, *Data urodzenia Jagiełły oraz data chrztu prawosławnego jego starszych braci*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 2003, t. XV, s. 137–144. Argumenty Wasilewskiego nie przekonały J. Nikodema, *Data urodzenia Jagiełły. Uwagi o starszeństwie synów Olgierda i Julianny*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 2000, t. XII, s. 23–49.

gdy okazało się, że jest już ona po raz trzeci w ciąży. Jan Długosz, największy polski dziejopis, podaje, że podejrzenie królowej Zofii o niewierność powziął wielki książę litewski Witold, dawszy wiarę pogłoskom oraz zważywszy na wiek Jagielly, którego kronikarz określa mianem zgrzybiałego. Skandal dotyczący rzekomej „zdrady” królowej Zofii został szybko na dworze zażegnany¹⁰.

Pierwszym ważniejszym wydarzeniem politycznym, w którym brał udział królewicz Władysław, był zjazd w Sieradzu w 1432 r., na którym dokonano jego elekcji na następcę tronu (tzw. elekcja *vivente rege*)¹¹. Jednak wobec zawarcia kilka miesięcy później nowej unii polsko-litewskiej w Grodnie ustalenia zjazdu sieradzkiego wygasły. W roku następnym planowano osadzić Władysława na tronie czeskim, w obawie jednak przed reakcją Kościoła z pomysłów tych się wycofano. W dniu 31 maja lub 1 czerwca 1434 r. umarł w podeszłym wieku król Polski Władysław Jagiełło¹². Osierocił dwóch małoletnich synów: Władysława, który liczył wówczas 10 lat, oraz Kazimierza, mającego zaledwie 7 lat. Córka Jadwiga nie przeżyła ojca, umarła bowiem w 1431 roku w wieku 23 lat¹³. Władysław, mimo że nie osiągnął jeszcze pełnoletniości, został koronowany na króla polskiego w Krakowie w lipcu 1434 r. Jego głównym protektorem był ówczesny biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki, stojący na czele potężnego stronnictwa możnowładczego opowiadającego się za współpracą z Węgrami, a wrogo nastawionego wobec czeskich husytów. Oleśnicki próbował kilkakrotnie ożenić Władysława, mając oczywiście na uwadze swoje cele polityczne. Średniowieczne małżeństwo dynastyczne było zazwyczaj wynikiem zbliżenia politycznego między panującymi monarchami. W 1434 r. pojawiła się propozycja zaręczyn króla Władysława z Anną, wnuczką Zygmunta Luksemburskiego, a córką Albrechta Habsburga i Elżbiety. Jako jedynaczka przez długi okres czasu uchodziła ona za potencjalną spadkobierczynię tronów węgierskiego i czeskiego. O tej matrymonialnej propozycji dyskutowano jeszcze w grudniu 1442 r. podczas zawierania ugody między Warneńczykiem a królową Elżbietą w Győr.

¹⁰ B. Czwojdrak, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012, s. 29–32; W. Zawitkowska, *Walka polityczno-prawna o następstwo tronu po Władysławie Jagiellie w latach 1424–1434*, Rzeszów 2015, s. 148–153.

¹¹ W. Zawitkowska, *op. cit.*, s. 288–293.

¹² Z. Wdowiszewski, *op. cit.*, s. 60; J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia...*, s. 131.

¹³ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia...*, s. 136.

Pomysł, wskutek śmierci Elżbiety, nie został jednak zrealizowany¹⁴. Kolejną propozycją matrymonialną dla młodziutkiego Władysława był projekt ożenienia go z samą cesarzową Barbarą, żoną Zygmunta Luksemburskiego. Wobec przewidywanej śmierci cesarza Zygmunta Barbara chciała poślubić polskiego króla, widząc w nim przyszlęgo dziedzica tronu węgierskiego i czeskiego. Również ten plan nie wszedł w życie, królowa Barbara znalazła się nawet w więzieniu, a następnie została zmuszona do opuszczenia Węgier. Warto dodać, że wspomniana propozycja matrymonialna ma wśród badaczy tyłu zwolenników, co przeciwników¹⁵. Trzecim wreszcie małżeńskim projektem był plan małżeństwa Władysława z siostrą księcia saskiego Fryderyka, księżniczką Katarzyną, wysunięty w 1438 r. przy okazji konfliktu jagiellońsko-habsburskiego o Czechy, gdy dyplomacja polska szukała sprzymierzeńców na terenie Rzeszy. Podobnie jak dwa poprzednie, plan ten nie doszedł do skutku¹⁶.

Jeszcze w grudniu 1438 r. zjazd szlachty w Piotrkowie uznał Warneńczyka władcą pełnoletnim. Znaczyło to, że król osiągnął tzw. wiek sprawny, czyli 14 lat¹⁷. Dalej pozostawał jednak pod kuratelą potężnego biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego. Doprowadziło to w roku następnym do zawiązania konfederacji, na której czele stanął Spytek z Melsztyna. Dnia 3 maja 1439 r. na zjeździe w Korczynie została zawiązana konfederacja zwrócona przeciwko wszechwładnemu biskupowi. Do konfederacji przystąpiło 168 osób. Dzięki akcji Oleśnickiego jeszcze tego samego dnia duża część konfederatów odstąpiła od Spytka. Rozłożył się on wtedy obozem niedaleko Korczyna, pod Grotnikami. Oleśnicki uznał postępek Spytka za zdradę kraju i wysłał przeciwko niemu wojsko królewskie. W bitwie stoczonej prawdopodobnie 6 maja 1439 r. pod Grotnikami osamotniony i opuszczony przez konfederatów Spytek poniósł dotkliwą klęskę, a sam zginął¹⁸.

¹⁴ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 91–97; D. Dvořáková, *Čierna kráľovná. Barbora celjská (1392–1451). Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej*, Budmerice–Bratislava 2013, s. 181–182.

¹⁵ D. Dvořáková, *op. cit.*, s. 197 i n.

¹⁶ R. Heck, *Tabor a kandydatura jagiellońska w Czechach (1438–1444)*, Wrocław 1964, s. 92 i n.

¹⁷ J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 11 i 12, Warszawa 2004, s. 223.

¹⁸ A. Prochaska, *Konfederacja Spytka z Melsztyna*, Lwów 1887; A. Sochacka, *Konfederacja Spytka z Melsztyna z 1439 r. Rozgrywka polityczna czy ruch szlachecki*, „Rocznik Lubelski” 1973, t. XVI, s. 41–62; B. Czwojdrak, *Kilka*

W październiku 1439 r. umarł król Węgier Albrecht Habsburg¹⁹. Śmierć władcy rozpętała walkę o koronę między partią dworską a partią narodową. Zwolennicy dworu habsburskiego, zgrupowani wokół królowej wdowy, chcieli obsadzić wakujący tron potencjalnym męskim potomkiem zmarłego władcy, którego mogła urodzić ciężarna królowa (w chwili śmierci Albrechta Habsburga jego żona Elżbieta była w ciąży). Stronnictwo antyniemieckie natomiast wysuwało do tronu kandydaturę szesnastoletniego króla polskiego Władysława III²⁰. Sejm węgierski, który obradował w styczniu 1440 r., powołał na tron króla polskiego, Elżbietę zaś skłoniono do wyrażenia zgody na poślubienie Władysława, mimo że był od niej znacznie młodszy. Królowa wdowa jednak swoją zgodę niebawem odwołała. Warunki, na jakich młodzieńcy Władysław obejmował tron węgierski, były twarde. Miał zwrócić Węgrom Spisz, sąd polubowny natomiast miał zdecydować o przynależności do Polski Rusi Halickiej i Podola oraz zwierzchnictwa nad Mołdawią. Władysław obiecał też bronić Węgier przed Turkami oraz przyrzekł małżeństwo Elżbiecie (mimo jej odmowy)²¹.

Młody polski władca, wyruszywszy w końcu kwietnia z Nowego Sącza, przybył w połowie maja do Pesztu, a w kilka dni później wkroczył do Budy²². W tym czasie Węgry miały już koronowanego władcę. Dnia 22 lutego Królowa Elżbieta urodziła syna, którego 15 maja 1440 r. koronowano na króla jako Władysława V (zwanego Pogrobowcem). Mimo zbojkotowania aktu koronacji przez możnych była ona w pełni legalna. Dokonano jej zgodnie ze starodawnym zwyczajem w Székesfehérvár, a koronę św. Stefana włożył na głowę Władysławowi prymas Dénes Szécsi. Dysponujemy niezwykle ciekawym źródłem informującym o szczegółach koronacji królewskiej dopiero co urodzonego syna Elżbiety. Jest to pamiętnik jej dwórki,

uwag o konfederacji Spytka z Melsztyna z 1439 roku, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2002, t. II, s. 197–211.

¹⁹ E. Mályusz, *Az első Habsburg a magyar trónon*, „Aetas” 1994, t. IX, nr 1, s. 141–142.

²⁰ P. Engel, *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*, Budapest 2001, s. 235–236.

²¹ *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*, wyd. S.A. Sroka, t. I, Kraków 1998, nr 68; J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 19–29; H. Ruciński, *Polityczne dzieje Spisza w późnym średniowieczu*, [w:] *Historia Scepusii*, t. I, red. M. Homza, S.A. Sroka, Bratislava–Kraków 2010, s. 345.

²² S.A. Sroka, W. Zawitkowska, *Itinerarium Władysława Warneńczyka 1434–1444* [w druku].

Heleny Kottanerin²³. Źródło niezwykle, jeśli weźmiemy pod uwagę to, że opisuje wydarzenia średniowieczne, które mogłyby posłużyć za kanwę filmu kryminalnego. Chodziło bowiem o kradzież znajdującej się w skarbcu za zamku w Wyszehradzie korony św. Stefana, którą planowano ukoronować syna królowej Elżbiety (wszyscy, zarówno władczyni, jak i dworzanie, mieli nadzieję, że urodzi się syn. W tym przekonaniu utwierdzali królową także jej medycy)²⁴. Wywiezienie królewskiej korony było też celowym zabiegiem, aby ta nie dostała się w ręce zwolenników polskiego królewicza Władysława, który na Węgrzech miał licznych zwolenników. Dwór Elżbiety znajdował się wówczas w mieście Komarno i tam też dwórka Helena miała za zadanie dostarczyć insygnia. W tym krótkim szkicu nie ma miejsca na to, aby szeroko zrelacjonować dramatyczne wydarzenia przewiezienia korony z Wyszehradu do Komarna – zresztą zostało to w polskiej literaturze niedawno uczynione²⁵ – niemniej warto wspomnieć jeden dramatyczny moment tegoż przedsięwzięcia. Gdy 20 lutego, zatem na dwa dni przed narodzinami Pogrobowca, Helena z kilkoma pomocnikami wykradła koronę ze skarbcu i wracała do Komarna saniami, lód na Dunaju załamał się i niewiele brakowało, aby zarówno Helena, jak i towarzyszące jej osoby oraz drogocenna korona utonęły w rzece. Udało się zapobiec tragedii i dwa dni później, 22 lutego, misja szczęśliwie dobiegła końca. Insygnia koronacyjne znalazły się w Komarnie, gdzie w tym samym dniu królowa Elżbieta urodziła spodziewanego syna²⁶. Jak wspomniałem, 15 maja ukoronowano go na króla Węgier. W akcie tym dwórka Helena dostąpiła zaszczytu trzymania na rękach młodego króla²⁷. Tymczasem 29 czerwca możni węgierscy unieważnili koronację małoletniego Władysława. Opowiedzieli się oni po stronie polskiego władcy, którego 17 lipca wyniesiono do godności królewskiej. Z uwagi na brak korony św. Stefana na głowę Jagiellończyka wło-

²³ *Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin 1439–1440*, hrsg. K. Mollay, Wien 1971. Dziełko to doczekało się tłumaczenia na różne języki, dla polskiego czytelnika dosyć przystępne jest wydanie w języku słowackim (D. Dvořáková, M. Papsonová, *Spomienky Heleny Kottannerovej*, Budmerice 2008. Treść pamiętnika omawia szczegółowo J. Strzelczyk, *Pamiętnik Helene Kottannerin*, [w:] *Ecclesia, regnum, fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, Warszawa 2014, s. 387–402).

²⁴ J. Strzelczyk, *op. cit.*, s. 393.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, s. 395.

²⁷ *Ibidem*, s. 396.

żono nową koronę wykonaną z relikwiarza św. Stefana. Władysław Jagiellończyk przyjął na Węgrzech imię I. Ulászló. Koronacja syna Jagiełły oznaczała początek wojny domowej, ponieważ zwolennicy królowej Elżbiety i Pogrobowca nie zamierzali ustąpić.

Wojna między zwolennikami Władysława Pogrobowca i Jagiellończyka trwała od lata 1440 r. Po stronie „czeskiego Władysława”, jak nazywano Pogrobowca, stały potężne rody możnowładcze Garaiów, Cillich, arcybiskup Dénes Szécsi, wspomagały go posiłki z Austrii i Czech, a także król niemiecki Fryderyk III. „Polski Władysław”, jak nazywano Jagiellończyka, mógł liczyć na wsparcie większości średniej szlachty²⁸. Zwolennicy Habsburga za pomocą wojsk opanowali najemnych dużą część kraju, głównie jego północne i zachodnie połacie. W dziele tym szczególnie odznaczył się czeski starosta Jan Giskra z Brandysu, który w imieniu królowej Elżbiety sprawował władzę w północnych i północno-wschodnich komitatatach²⁹. Z ważniejszych bitew i potyczek stoczonych między obydwojma ugrupowaniami wymienić można bitwę pod Bataszék z początku 1441 r., w której odznaczył się Jan Hunyady, późniejszy bohater walk z Turkami. Bitwa zakończyła się zwycięstwem zwolenników Jagiellończyka. Na wiosnę tego roku już cały Siedmiogród i Tiszántúl znalazły się w jego rękach. Nie powiodła się natomiast królowi kampania letnia na terenie Górnych Węgier skierowana przeciwko Giskrze. Gdy przeciągające się walki nie dawały widocznego rezultatu, skłoniono się ku rokowaniom pokojowym. W dniu 14 grudnia 1442 r. zawarto ugodę między królem Władysławem Jagiellończykiem i królową

²⁸ Wojna domowa na Węgrzech doczekała się powstania współczesnej dziecięcej zabawy, zwanej *Lengyel László*, czyli *Polski Władysław*, która z biegiem wieków przybrała w węgierskim folklorze różną postać. Obecnie etnografowie wyróżniają ponad sto wariantów tej oryginalnej zabawy. Por. T. Zielińska, *Zabawa dzieci węgierskich, której bohaterem jest król Polski Władysław III*, [w:] *Z dziejów polsko-węgierskich stosunków historycznych i literackich*, red. I. Csapláros, A. Sieroszewski, Warszawa 1979, s. 121–129.

²⁹ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 40 i n.; M. Vach, *Jan Giskra z Brandýsa a politický zápas Habsburků s Jagellovci o Uhry v letech 1440–1442*, „Historické štúdie” 1957, t. III, s. 172–227; P. Kartouz, *Habsbursko-jagellovské dvojvládí v Uhorsku v letech 1440–1444. Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska*, „Historické štúdie” 1980, t. XXIV, s. 225–263; K. Baczkowski, *Stosunek leopoldyńskiej linii Habsburgów do walki o tron węgierski po śmierci Albrechta II*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1995, z. 119, s. 15–33 (przedruk w: idem, *Polska i jej sąsiedzi za Jagiellonów*, Kraków 2012, s. 105–130); D. Papajik, *Jan Čapek ze Sán cseh nemes és szerepe a magyar koronáért folytatott harcban (1440–1443)*, „Aetas” 2013, t. XXVIII, nr 1, s. 128–136.

Elżbieta. W jej wyniku żadna ze stron nie uzyskała znaczącej przewagi, chociaż królowa Elżbieta zatrzymywała pod swoimi wpływami północno-zachodnie Węgry. Królowa Elżbieta w zaledwie pięć dni po zawartym zawieszeniu broni umarła³⁰.

Król Władysław mógł teraz zwrócić się przeciwko Turkom, do czego zobowiązał się, obejmując tron węgierski. Turcy już w 1440 r. przystąpili do oblężenia Belgradu, chociaż twierdzy nie zdobyli. Kolejny etap zmagañ węgiersko-tureckich przypada na rok 1442. Wyrastający na wielkiego wodza i polityka, Jan Hunyadi, ówczesny wojewoda siedmiogrodzki, stoczył wtedy z Turkami bitwę pod Marosszentimre, zakończoną klęską wojsk węgierskich³¹. Porażka nie załamała Hunyadiego, wręcz przeciwnie, przystąpił on ze zdwojoną energią do organizowania potężnej armii, która mogłaby stawić czoła tureckiej potędze. Po zgromadzeniu prawie 80-tysięcznej armii, jeszcze w tym samym 1442 r., wkroczył do Wołoszczyzny, pokonując wojska tureckie w bitwie do Jalomica³². Zwycięstwo Hunyadiego spowodowało wycofanie się armii tureckiej spod Belgradu.

Po zawarciu zawieszenia broni z władającym Górnymi Węgrami Giskrą przystąpiono do zorganizowania w roku 1443 wielkiej wyprawy przeciwko Turkom. Obradujący w styczniu tego roku sejm w Budzie uchwalił jej zorganizowanie latem, zarządzając zarazem pobór podatków na ten cel. Do wyprawy nawoływał legat papieski, kardynał Juliusz Cesarini, który zapewniał Węgrów o udzieleniu pomocy przez państwa zachodnie, do których z prośbą o taką pomoc zwrócił się papież. Niestety, obiecowane wsparcie nie nadeszło ani ze strony Wenecji, ani też ze strony papieża, zajętego sprawami włoskimi. Również panowie polscy nie pospieszyli z pomocą królowi Władysławowi. Zorganizowana przez króla węgierskiego wyprawa

³⁰ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 53 i n. oraz literatura wymieniona w przypisie poprzednim.

³¹ F. Szakály, *A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)*, [w:] *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*, red. L. Rúzsás, F. Szakály, Budapest 1986, s. 32 i n. Inne spojrzenie na te wydarzenia ma T. Pálosfalvi, *Az 1442. márciusi török hadjárat. Adalékok Hunyadi János elő törökellenes harcaihoz*, „Történelmi Szemle” 2001, t. XLIII, nr 1–2, s. 43–54.

³² C.E. Antoche, G. Isiksel, *Les batailles de Sibiu (22 mars 1442) et de la rivière de Ialomita (2 septembre 1442). Essai de reconstitution d'après les sources de l'époque*, [w:] *Extincta est lucerna orbis: John Hunyadi and his Time. In memoriam Zsigmond Jako*, eds A. Dumitran, L. Máldy, A. Simon, Cluj-Napoca 2009, s. 405–426.

na Turków zwana jest w historiografii „długą wojną”³³. Licząca ponad 35 tysięcy ludzi armia pod wodzą Hunyadiego wkroczyła w lecie 1443 r. na Bałkany. Po przekroczeniu Dunaju pod Belgradem posuwano się w kierunku Niszu, a po jego zdobyciu skierowano się na Sofię. Dnia 3 listopada Hunyady odniósł zwycięstwo w potyczce z Turkami pod Aleksinac³⁴. Zdobyć Sofię (1 grudnia) przypadło już na późne, zimne miesiące roku, co w znacznym stopniu uniemożliwiło armii węgierskiej dalszy marsz w stronę Konstantynopola. W dniu 12 grudnia zdołano jeszcze rozbić kolejne tureckie oddziały, które miały za zadanie utrudniać wojskom węgierskim przejście przez Bałkany. Cztery dni później król zdecydował się na odwrót. W drodze powrotnej pokonano jeszcze niewielkie oddziały tureckie, a w drugiej połowie stycznia wojska węgierskie dotarły do Belgradu. Stamtąd w lutym 1444 r. przybyto do Budy, gdzie świętowano zwycięstwo. Król otrzymał liczne gratulacje z całej Europy. Kampania przyczyniła się też do zwiększenia oporu przeciwko Turkom przez ludy południowo-wschodniej Europy³⁵.

Po pomyślnym zakończeniu tzw. długiej wojny z przełomu 1443 i 1444 r. na Węgrzech czyniono dalsze przygotowania do decydującego starcia z Turkami. W atmosferze euforii na sejmie budzińskim w kwietniu 1444 r. postanowiono kontynuować z nimi walkę – aż do ostatecznego zwycięstwa. Z propozycjami pokojowymi wystąpił wówczas sułtan turecki Murad II. Proponował Węgom korzystne warunki, przystając m.in. na niepodległość Bośni i Serbii, jak również wypłacenie odszkodowania wojennego i wymianę jeńców. Piętrzące się trudności finansowe oraz coraz większy wpływ partii pokojowej spowodowały przyjęcie tureckich warunków pokojowych. Dnia 12 czerwca 1444 r. w Adrianopolu doszło do zawarcia pokoju na 10 lat między Węgrami i Turcją – został on zaprzysiężony przez Władysława Warneńczyka w Szegedzie 1 sierpnia³⁶. Wiadomość o wypłynięciu w kierunku Dardaneli floty papiesko-wenecko-burgundzkiej, jak też naciski ze strony posła papieskiego Juliusza

³³ J. Held, *Hunyadi's Long Campaign and the Battle of Varna 1443-1444*, „Ungarn Jahrbuch” 1989, t. XVI, s. 10–27; J. Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444*, Leiden–Boston 2012, s. 295–356.

³⁴ J. Jefferson, *op. cit.*, s. 323–334.

³⁵ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 126–131; J. Jefferson, *op. cit.*, s. 341–356.

³⁶ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 149–156; J. Jefferson, *op. cit.*, s. 377–393.

Cesariniego skłoniły króla do wydania 4 sierpnia w Szegedzie manifestu, w którym ogłosił on wznowienie wojny z Turkami, łamiąc zarazem ratyfikowany przed kilkoma dniami układ pokojowy³⁷. Z tego powodu był wielokrotnie oskarżany o krzywoprzysięstwo³⁸.

Ratyfikacja traktatu pokojowego w Szegedzie wzbudzała wśród historyków niemałe emocje. Oskar Halecki w kilku swoich pracach, polemizując z Janem Dąbrowskim, uważał, że Warneńczyk odmówił ratyfikacji zawartego w Adrianopolu traktatu pokojowego, ponieważ jego warunki były niekorzystne, a „jego decyzja była w pełni usprawiedliwiona, tym bardziej, że wyprawa miała poważne szanse powodzenia”³⁹. Zdaniem historyka węgierskiego Pála Engela zawarty w czerwcu turecko-węgierski traktat pokojowy został ratyfikowany nie 1 sierpnia w Szegedzie, jak przyjmuje to dotychczasowa literatura, lecz 15 sierpnia w Waradynie. Ratyfikacji miał dokonać w imieniu króla, swoim własnym i narodu węgierskiego Jan Hunyady⁴⁰. Głównym fundamentem w tworzeniu tej konstrukcji był dla Engela tekst manifestu szegedyńskiego z 4 sierpnia 1444 r. Jego treść – wedle tego badacza – jest na tyle jasna, że właściwie nie wiadomo, dlaczego powodował i powoduje nieporozumienia. Król podał w nim główny powód i cel przysięgi, chcąc upewnić

³⁷ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 158–159; idem, *Rok 1444. Spór o traktat szegedyński*, Wrocław 1966; J. Jefferson, *op. cit.*, s. 406 i n.

³⁸ J. Tazbir, „*Krzywoprzysięzca Władysław*” w *opinii potomnych*, „Kwartalnik Historyczny” 1985, R. XCII, z. 3, s. 511–532.

³⁹ O. Halecki, *Nowe uwagi krytyczne o wyprawie warneńskiej*, Kraków 1939 (nadbitka z „Rozpraw wydziału historyczno-filozoficznego PAU”, Seria II, nr 45 [ogólnego zbioru 70], nr 5); idem, *The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems*, New York 1943, Polish Institute Series, No. 3; idem, *Spór o Warneńczyka*, „Teki Historyczne” 1958, t. IX, s. 16–34. Por. też F. Babinger, *Z dziejów imperium Osmanów. Sultan Mehmed Zdobywca i jego czasy*, przekł. T. Zabłudowski, Warszawa 1977, s. 42–43; D. Kołodziejczyk, *Traktat szegedyński odnaleziony?*, [w:] *Warna 1444. Rzeczywistość i tradycja*, red. I. Czamańska, W. Szulc, Poznań 1997, *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, t. VIII, s. 119–128.

⁴⁰ P. Engel, *A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez*, [w:] *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, red. E.H. Balázs, E. Fügedi, F. Maksay, Budapest 1984, s. 77–96; idem, *János Hunyadi: the decisive years of his career 1440–1444*, [w:] *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in late medieval and early modern Hungary*, eds J.M. Bak, B.K. Király, Brooklyn 1982, *War and Society in eastern Central Europe*, t. III, s. 103–123. Por. też S.A. Sroka, *Turecko-węgierskie rokowania pokojowe w roku 1444 w świetle najnowszej historiografii węgierskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1995, z. 119, s. 43–46.

sprzymierzeńców, że on i możnowładcy wypełnią w wojnie nałożone na nich zobowiązania. Aby rozproszyć jakiegokolwiek wątpliwości oraz uspokoić obecnego posła weneckiego, dalej samego kardynała Juliusza Cesariniego oraz dowódców okrętów doży weneckiego i księcia Burgundii, monarcha przypomniał swoją wcześniejszą decyzję o rozpoczęciu wyprawy przeciwko Turkom. Podał do publicznej wiadomości, że 1 września będzie u przeprawy pod Orsową nad Dunajem, a stamtąd skieruje się dalej *in Romaniam et Graeciam*. Wedle Engela to nowe oświadczenie wcale nie musiało przybrać formy przysięgi, taką bowiem złożył król już w kwietniu. Powód złożenia nowej przysięgi znali tylko wtajemniczeni. Przysięgą tą monarcha z góry unieważnił wszelkiego rodzaju układy, które w jego imieniu zawarto lub będą zawarte z Turkami, także w takim wypadku, jeśli by zostały zawarte pod przysięgą. Znaczenie tych zawołowanych słów szybko wyszło na jaw. Pokój bowiem, na możliwość którego wskazywał dokument z 4 sierpnia, został niebawem zawarty, nie w Szegedzie, lecz w Waradynie. Tutaj też 15 sierpnia doszło do uroczystej ratyfikacji układu pokojowego. Ze strony serbskiej przysięgę złożył Jerzy Brankowicz, a ze strony węgierskiej Hunyady, o czym informuje kronikarz Jan Thuróczy. Układ z 15 sierpnia Pál Engel określił mianem komedii zawarcia pokoju, w której główną rolę odegrał Hunyady⁴¹. Nieco odmienne zdanie w tej kwestii ma wspomniany John Jefferson. Różnica zdań między Jeffersonem a Engelem polega jednakże na tym, że badacz węgierski mniema, że ratyfikacja ta odbyła się bez wiedzy króla, Jefferson zaś sądzi, że monarcha był w pełni świadomy tych negocjacji. Opinia o braku wiedzy władcy na temat ratyfikacji opiera się w znacznej mierze na wyrażeniu Długosza (*Wladislao inconsulto*), który z kolei oparł się na przesłanym do Rzymu w maju 1445 r., znanym liście Andrzeja de Pallatio, poborcy dziesięciny papieskiej w Polsce, który był naocznym uczestnikiem bitwy pod Warną. Jefferson uważa przekaz Andrzeja de Pallatio za bardzo tendencyjny⁴².

Mimo prowadzonych negocjacji z Turkami przygotowywano nową wyprawę, o którą bardzo zabiegał kardynał Cesarini. Przygotowania do krucjaty trwały na Węgrzech, mimo że – jak zauważył Długosz – skarb węgierski w 1444 r. był pusty. Król Władysław już w trakcie 1443 r., ale również w roku następnym poczynił liczne zapisy na dobrach

⁴¹ Por. przyp. poprzedni.

⁴² J. Jefferson, *op. cit.*, s. 414–422.

ziemskich i dochodach królewskich w Polsce⁴³. Po ogłoszeniu manifestu szegedyńskiego 4 sierpnia 1444 r., w którym Warneńczyk ogłaszał wyprawę antyturecką, rozpoczęły się gwałtowne do niej przygotowania.

Miejscami koncentracji wojsk chrześcijańskich były Waradyn i Temeszwar. Ogółem Turcy mogli zmobilizować armię liczącą 60 000 ludzi. Jakub de Promontorio wspomina także, że wojsko tureckie liczyło 2500 wielbłądów oraz 600 mułów i osłów⁴⁴. Znacznie trudniej jest policzyć wojska chrześcijańskie. Wiadomo, że ich trzon stanowiły oddziały siedmiogrodzkie Jana Hunyadiego. Ogółem w roku 1444 król węgierski mógł mieć do dyspozycji armię liczącą zaledwie 20 000 ludzi⁴⁵. Zatem Turcy liczebnie przeważali trzykrotnie nad wojskami Warneńczyka. Wspomniany J. Jefferson przybliżył także w swojej książce dane dotyczące floty armii chrześcijańskiej, która miała się udać na wschód, w kierunku cieśnin. Było to ponad 20 galer. Autor przywołuje bardzo ciekawy dokument z Dubrownika podający skład załogi dwóch galer wysłanych przez to miasto w 1444 r. Było to 340 wiosłarzy, 90 uzbrojonych żołnierzy, dwóch kapitanów, ksiądz, cyrulik, dwóch trębaczy i 90 kuszników. Na podstawie tej relacji badacz ten przyjmuje, że flota chrześcijańska mogła dysponować 900 uzbrojonymi oraz tyluż kusznikami i w razie potrzeby mogła stanowić znaczącą wodno-ładową siłę⁴⁶. Na czele armii krucjatowej stanął Jan Hunyadi. Po połączeniu się wojsk pod Orsową nad Dunajem przeprowadzono się na drugi brzeg rzeki. Dalej szlak armii wiódł wzdłuż Dunaju przez Florentyn i Widyń pod Nikopol, gdzie dotarło w połowie października⁴⁷. Tutaj dołączył oddział wołoski pod wodzą Włada Diabła. Po spaleniu Nikopola skierowano się na południowy wschód ku Szumenowi i Prowadiji, pod którą to twierdzą do armii krucjatowej dotarła wieść o przepłynięciu się sułtana Murada przez Bosfor do Europy. Z Prowadiji armia ruszyła ku przełęczy Ajtos, a potem ku wybrzeżom Morza Czarnego i 9 listopada dotarła pod Warne⁴⁸. Wieczorem tego samego dnia w okolicach miasta pojawiły się pierwsze oddziały tureckie.

⁴³ M. Sepiał, *Zastaw na dobrach ziemskich i dochodach królewskich w okresie panowania Władysława III Warneńczyka na Węgrzech (1440–1444)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1998, z. 125, s. 35–49.

⁴⁴ J. Jefferson, *op. cit.*, s. 198–199.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 200–209.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 223–224.

⁴⁷ S.A. Sroka, W. Zawitkowska, *op. cit.*

⁴⁸ *Ibidem*. Por. też ostatnio: N. Mitev, *Maršrut’ t na kr’stonasnata armia na Vladislav Varnenčik v Severoiztočna B’lgariâ (po numizmatični danni)*, „Žurnal za istoričeski i arheologičeski izsledvaniâ” 2013, 2, s. 154–159.

Jedna z największych bitew średniowiecznych rozegrała się 10 listopada 1444 r. na polach położonych na zachód od Warny⁴⁹. Naprzeciw liczącej 20 tysięcy armii krzyżowców stało 60 tysięcy Turków, w tym kilkutysięczny oddział janczarów. Nad polem bitewnym przeszła gwałtowna burza, po czym Turcy ruszyli do ataku. Próbowali obejść prawe skrzydło wojsk chrześcijańskich. Rozluźnienie szyków na tym skrzydle wykorzystał Karadża pasza i uderzył na nie ze swoimi siłami. W wyniku tego ataku poszły w rozsypkę oddziały kardynała Cesariniego, jak też niektórych magnatów węgierskich. Chcąc uprzeczyć atak turecki na lewe skrzydło, Hunyadi i monarcha ruszyli do natarcia, w którym zginął Karadża pasza. Po wprowadzeniu do bitwy posiłków przyprawionych przez Hunyadiego wydawało się, że Turcy poniosą klęskę. Tragiczna dla losów bitwy była decyzja króla Władysława, który – bez porozumienia się z Hunyadim – na czele hufców nadwornych ruszył na janczarów, przypłacając to życiem. Jeden z janczarów Kodża Hyzyr odciął mu głowę i zaniósł sułtanowi Muradowi. Na jego rozkaz głowę zabalsamowano w miodzie i przesłano do Brusy, gdzie została wystawiona na widok publiczny. Nic nie wiadomo o jej późniejszym losie. Śmierć króla spowodowała paniczną ucieczkę rycerstwa z pola bitwy. Straty armii krzyżowej sięgały około 4000 ludzi. W trakcie ucieczki zginął też Juliusz Cesarini, natomiast Hunyadi zdołał ująć cało i powrócił na Węgry⁵⁰. Ten ostatni uratował życie Grzegorzowi

⁴⁹ Dokładny przebieg bitwy u J. Dąbrowskiego, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 182–192; W. Swobody, *Warna 1444*, Warszawa 1994, *Dzieje narodu i państwa polskiego*, I–13; K. Olejnika, *Bitwa pod Warną*, [w:] *Warna 1444...*, s. 5–15, E. Potkowskiego, *Warna*, Warszawa 2004; J. Jeffersona, *op. cit.*, s. 455–470. Na temat bitwy pod Warną istnieje bogata literatura, spośród której warto wymienić kilka pozycji, które mimo upływu lat wciąż są przywoływane: G. Köhler, *Die Schlachten von Nicopolii und Warná*, Breslau 1882; L. Kupelwieser, *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács 1526*, Wien–Leipzig 1899; *Warna 1444. Zbornik ot izsledowanija i dokumenty w czest na 525-ta godiszcznina ot bitkata kraj gr. Varna*, Sofia 1969; B. Cvetkova, *Pametna bitka na narodite*, Varna 1969.

⁵⁰ S.A. Sroka, *Historia Węgier do 1526 roku w zarysie*, Bydgoszcz 2000, s. 98–101. Najstarszym ikonograficznym przedstawieniem śmierci króla na polu bitwy pod Warną jest rysunek sławnego malarza weneckiego Jacopo Belliniego, wykonany około 1450 r. Jest to scena, która miała być zapewne umieszczona na kenotafium królewskim w katedrze wawelskiej. O szczegółach por. J.A. Chrościcki, *La vie et la mort de Ladislas III Jagellon (dit de Varna) d'après les dessins de Jacopo Bellini*, „Quaestiones medii aevi novae” 1998, vol. III, s. 245–264; idem, *Najstarsze przedstawienie „Śmierci króla Władysława III pod Warną” – na rysunku Jacopo Belliniego*, [w:] *Aetas media, aetas moderna. Studia*

z Sanoka, który później zasłynął jako wybitny humanista i arcybiskup lwowski oraz twórca dworu humanistycznego w Dunajowie pod Lwowem. Wojenne perypetie Grzegorza w trakcie bitwy warneńskiej skrupulatnie opisał jego biograf, Filip Kallimach⁵¹. Sanoczanin, po pierwszych chwilach zwątpienia, postanowił pozostać na Węgrzech i osiadł w Wielkim Waradynie na dworze tamtejszego biskupa Jana Vitéza⁵².

Ciała króla Władysława nie odnaleziono. Nie wiadomo także, gdzie zostało pochowane. Niektórzy przyjmują, że szczątki króla pochowano w grobie na polu bitwy. Wzniesiono tam również kolumnę z napisem tureckim, która jednak w następnym stuleciu zaginęła⁵³. Nic na temat pochówku króla nie wiedział Andrzej Palatio, uczestnik tej bitwy, który przesłał obszerną relację o bitwie kurii papieskiej, a jej kopię kanclerzowi Królestwa Polskiego Janowi Taszce Koniecpolskiemu. Palatio uczciwie podkreśla, że nie widział w bitewnym zgłętku zgonu króla, ani też nic nie słyszał o pochówku⁵⁴. Miejsce pochowania Władysława, określone jako kaplica grecka w Warnie („grub in ain kriesch kapeln ain”), podaje poeta Michał Beheim w swoim poemacie *O tym, jak król Władysław walczył z Turkami* (*Von dem kung pladslau wy der mit den türken strait*). Dziełko to powstało na podstawie relacji uczestniczącego w bitwie rycerza Hansa Myogesta, który później spędził w tureckiej niewoli kilkanaście lat. Niektórzy wątpią jednak w prawdziwość jego przekazu i przypuszczają, że mógł on pomylić egzekwie w cerkwi z królewskim pogrzebem⁵⁵. Do relacji Beheima nawiązują w swoim liście otwartym bułgarscy intelektualiści, którzy zwracają uwagę, że na początku XX w. znany archeolog Hermann Škorpil poszukiwał grobu Warneńczyka, kierując się danymi z poematu Beheima, ale

ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Warszawa 2000, s. 541–551.

⁵¹ F. Kallimach, *Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka*, Łódź 1994, s. 22–24.

⁵² S.A. Sroka, *Polacy u początków węgierskiego humanizmu*, [w:] *600-lecie Grzegorza z Sanoka*, red. L. Puchała, S.A. Sroka, Sanok 2008, s. 54–55.

⁵³ J. Grzegorzewski, *Grób Warneńczyka*, Kraków 1911, s. 219–220 (nadbitka z „Rozpraw wydziału filologicznego PAU”, Seria II, t. XX, ogólnego zbioru XXXV); W. Swoboda, *Warna 1444...*, s. 49–50.

⁵⁴ A. Prochaska, *List Andrzeja de Palatio o klęsce warneńskiej*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1882, R. X, s. 97–113; J. Grzegorzewski, *op. cit.*, s. 220; W. Zawitkowska, *W służbie pierwszych Jagiellonów. Życie i działalność kanclerza Jana Taszki Koniecpolskiego*, Kraków 2005, s. 206–207.

⁵⁵ J. Grzegorzewski, *op. cit.*, s. 220.

nie udało mu się znaleźć królewskich szczątków⁵⁶. Podobne poszukiwania prowadził polski orientalista Jan Grzegorzewski, który odnalazł pewien grób w pobliżu Warny, ale po bliższych badaniach okazało się, że znajdujące się w nim szczątki należą nie do króla, lecz do Karadży paszy, który zginął w bitwie warneńskiej⁵⁷. Bułgarzy w swoim liście otwartym zwracają jednak uwagę, że wspomnianej w poemacie Beheima kaplicy greckiej nie można szukać w Warnie, która wówczas była otoczona przez turecką armię i było – ich zdaniem – „niedorzeczne, aby pochować króla w warneńskiej twierdzy”⁵⁸. Dlatego też poszukując kaplicy greckiej poza Warną, znaleziono takową w miejscowości Obrociszte, położonej 20 km na północ od Warny, w której znajduje się czczony przez muzułmanów miejsce zwane Ak Yazala Baba, a wcześniej mieścił się tam grecki klasztor św. Atanazego. Autorzy listu przytaczają wiele różnych opowieści i legend związanych z tym miejscem, które mają potwierdzać, że króla Władysława pochowano właśnie w tym miejscu. Wszystkie te informacje służą autorom do wyrażenia zachęty wobec różnych instytucji, do których przesłano ów list, aby właśnie we wspomnianej miejscowości rozpocząć poszukiwania królewskiego grobowca. List był wysłany w lipcu 2013 r. i nie wiadomo, czy spowodował podjęcie jakichś konkretnych działań⁵⁹.

Po bitwie warneńskiej bardzo długo ludzono się, że król Władysław ocalał. Wynikało to z tego, że – jak wspomniałem – jego ciała na poboju nie odnaleziono. W Polsce nowego władcę (Kazimierza Jagiellończyka) wybrano dopiero w 1447 r., a od czasu do czasu pojawiali się różni samozwańcy, podający się za ocalałego króla. W 1459 r. w Poznaniu za ocalałego monarchę podawał się niejaki Rychlik, a kilka lat wcześniej na Śląsku udawał króla Władysława Jan z Wilczyny koło Ryczywołu, który tego rodzaju proceder uprawiał wiele lat (wcześniej twierdził, że jest księciem mazowieckim)⁶⁰. W 1466 r. króla Władysława miał się spotkać w Hiszpanii czeski rycerz Leo Zdenko z Rożmitalu. Monarcha miał być pustelnikiem,

⁵⁶ Por. wyżej przyp. 4. O Škorpilu: L. Skružný, *Bratři Karel a Hermenegild Škorpilové a bulharská středověká archeologie*, „Archaeologia historica” 2001, t. XXVI, s. 487–499.

⁵⁷ J. Grzegorzewski, *op. cit.*, s. 205–235.

⁵⁸ Por. przyp. 4.

⁵⁹ Por. przyp. 4.

⁶⁰ S. Jakubczak, *Mikołaj Rychlik, który się za króla polskiego Władysława III Warneńczyka podawał*, „Kwartalnik Historyczny” 1989, R. XCV, z. 3, s. 199–205; K. Olejnik, *Władysław III Warneńczyk (1424–1444)*, Szczecin 1996, s. 281.

który w ten sposób w odosobnieniu pokutował za złamanie traktatu. Czeski rycerz w swoim pamiętniku daje temuż pustelnikowi jakieś 70 lat, gdy tymczasem Władysław w 1466 r. liczyłby sobie 44 lata. Co ciekawe, pustelnik stanowczo zaprzeczał, że jest ocalałym z bitwy warneńskiej królem Polski i Węgier, ale towarzyszący czeskiemu rycerzowi pewien Polak miał rozpoznać Władysława po sześciu palcach u nóg, co miało być jakimś znakiem szczególnym Warneńczyka⁶¹. Niezależnie od tych wszystkich rewelacji związanych z pojawianiem się w różnych miejscach sobowtórów królewskich dosyć szybko rozwinęła się, w oczekiwaniu na powrót monarchy, okolicznościowa literatura, w której król Władysław występuje jako ocalały z bitwy⁶². Tymczasem w krajach, które pozostały pod panowaniem tureckim, Władysław i jego śmierć na polu bitwy pod Warną stały się kanwą wielu podań ludowych⁶³.

Do dziś bardzo pociągająca jest też legenda mówiąca o tym, że król Władysław ocalał jednak w bitwie, a potem żył jako mnich na portugalskiej wyspie Madera. Opowieść ta opiera się m.in. na liście mnicha franciszkańskiego Mikołaja Florisa skierowanym z Lizbony w roku 1452 do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Ludwika von Erlichshausena, w którym podaje on informacje o pobycie Władysława na Maderze⁶⁴. Do dokumentu tego historycy

⁶¹ K. Olejnik, *Władysław III...*, s. 281–282.

⁶² *Ibidem*, s. 282–284; T. Michałowska, *Średniowiecze*, wyd. 5, Warszawa 1999, s. 697–704.

⁶³ *Ibidem*, s. 284 i n. Por. też P. Ivanov, *The Death of Władysław III Warneńczyk as Literary Fact: Review of Primary and Secondary Sources*, „Slavic Studies Faculty Publications” 1995, Paper 9 (<http://digitalcommons.conncoll.edu/slavicfacpub/9>).

⁶⁴ L. Kielanowski, *Odyseja Władysława Warneńczyka*, Londyn 1991, s. 65–69 (praca ukazała się także w języku portugalskim: *A odesseia de Ladislau, o Varnense*, Funchal 1996). Autor na podstawie autopsji listu przesuwając jego datę na 1472 r. Najwyraźniej nie znał kształtu średniowiecznych liczb arabskich, gdzie piątka wyglądała jak nasza dzisiejsza siódemka. Nie zwrócił też uwagi na to, że w 1472 r. odbiorca listu, wielki mistrz krzyżacki Ludwik von Erlichshausen od kilku lat już nie żył. Regest listu Mikołaja Florisa w: *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, t. I, cz. 2, wyd. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1949, nr 11139. Praca Kielanowskiego, która ukazała się już po jego śmierci, została przygotowana do druku na podstawie pogadarek radiowych, które autor miał w Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa. Pozbawiona wszelkiego naukowego aparatu i utrzymana w konwencji publicystycznej jest bardziej zaliczana do twórczości literackiej aniżeli naukowej. Por. B. Hojdis, *Żywot i sprawy Władysława Warneńczyka w literackiej kreacji Leopolda Kielanowskiego*, [w:] *Warna 1444...*, s. 201–207. Warto też dodać, że książkę

nie przywiązują jednak większej wagi, stawiając na pierwszym planie źródła tureckie wyraźnie wspominające śmierć króla Polski i Węgier w bitwie pod Warną⁶⁵. Pogląd o pobycie króla Władysława na portugalskiej wyspie „twórczo” rozwinął Manuel Rosa, który w swojej książce poświęconej pochodzeniu Krzysztofa Kolumba uważa, że był on synem Warneńczyka. Władysław podczas pobytu na Maderze miał się ożenić i spłodzić przyszłego słynnego żeglarza. Utrzymana w sensacyjnej konwencji praca Rosy w części dotyczącej Warneńczyka jako potencjalnego ojca Kolumba jest zbiorem luźnych skojarzeń i w żadnej mierze nie przekonuje⁶⁶.

Nie zachował się do dziś portret Warneńczyka. W opinii współczesnych mu kronikarzy król nie był urodziwy, a Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, który później został papieżem (Pius II), określa Władysława jako brzydkiego. Zdaniem niektórych współczesnych historyków monarcha miał skłonności homoseksualne. Wnioskuje oni tak na podstawie kroniki Jana Długosza, który w kilku miejscach swojego dzieła czyni aluzje na ten temat. Największy dziejopis polskiego średniowiecza w opisie śmierci króla w bitwie pod Warną podaje, że władca był *in mariam libidinem proclivus*, których nie porzucił, jak

Kielanowskiego spopularyzował Z. Świąch, *Kłątwy, mikroby i uczeni*, t. III, cz. 1 (*Ostatni krzyżowiec Europy. Oddychający sarkofag Warneńczyka?*), Kraków 1997.

⁶⁵ Kronika Oruç Beja: *Oruç Beğ Tarihi. Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkibasım*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2008, s. 67–68; kronika Aşık Paşazadego: *Â. Paşazâde, Osmanoğulların Tarihi. Tevârîh-i Âl-i Osmân*, haz. K. Yavuz, M.A. Yekta Saraç, İstanbul 2010, 117; tzw. anonimowa kronika: *Die altosmanischen anonymen chroniken*, hrsg. F. Giese, Bd. I (*Text und Variantenverzeichnis*), Breslau 1922, Bd. II (*Übersetzung*), Leipzig 1925; kronika Mehmeda Neşriego: M. Neşri, *Neşri tarihi*, c. II, haz. M.A. Köymen, Ankara 1983–1984, s. 116; kronika Ruhiego (tzw. Pseudo-Ruhi): *Rûhi Târîhi*, haz. H.E. Cengiz, Y. Yücel, Ankara 1992, s. 442; Anonimowe Gazavatname Murada II: *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân. İzladî ve Varna Savaşları (1443–1444) Üzerinde Anonim Gazavâtname*, yay. H. İnalçık, M. Oğuz, Ankara 1978, s. 6–66; Gazavatname Murada II pióra Zaiifiego: *Gürol Pehlivan, Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazavâtname*, „Turkish Studies” 2008, No. 3–4, s. 614; Idris Bitlisi, *Heşt Behişt: İdris-i Bitlisi, Heşt Bihîşt*, C. II, haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş, Ankara 2008, s. 379; kronika Behiştiego cytowana przez: İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, I c., Ankara 1972, s. 437, przyp. 3; kronika Kemala zwanego Sarıca Kemalem: *Kemal, Selâtnâme (1299–1490)*, haz. N. Öztürk, Ankara 2001, s. 148–149; Karamani Mehmed Pasza zwany Nişancı: *Osmanlı Tarihleri I*, haz. N. Atsız, İstanbul 1949. Podane wyżej dane bibliograficzne kronik tureckich zawdzięczam uprzejmości pana mgra Krzysztofa Dobosza, doktoranta na Wydziale Historycznym UJ, któremu serdecznie dziękuję za te informacje.

⁶⁶ M. Rosa, *Kolumb: historia nieznaną...* Autor korzysta z książki L. Kielanowskiego, której fragmenty przywołuje w swoim tekście.

donosi dziejopis, ani w czasie pierwszej, ani drugiej wyprawy przeciw Turkom⁶⁷. Zacytowane sformułowanie XIX-wieczni wydawcy Długosza przetłumaczyli, że król był „zbyt chuciom cielesnym podległy”⁶⁸, co nie sugerowało bezpośrednio homoseksualnych zamiłowań polskiego władcy. Dopiero w najnowszym wydaniu dzieła Jana Długosza *passus* ten został przetłumaczony jako „skłonny do rozkoszy męskich”⁶⁹, co jedni biorą za dowód na potwierdzenie tychże skłonności, inni zaś w tym sformułowaniu dopatrują się słabości króla do płci przeciwnej, co nie było w tamtej dobie niczym nadzwyczajnym⁷⁰. Według Jana Dąbrowskiego, wybitnego badacza stosunków polsko-węgierskich, opinie te (przypisujące Władysławowi skłonności homoseksualne) są nieprawdziwe i należy je traktować jako „mało prawdopodobne pogłoski”⁷¹.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Die altosmanischen anonymen chroniken*, hrsg. F. Giese, Bd. I (*Text und Variantenverzeichnis*), Breslau 1922, Bd. II (*Übersetzung*), Leipzig 1925.
- Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin 1439–1440*, hrsg. K. Mollay, Wien 1971.
- Długosz J., *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 11 i 12, Warszawa 2004.
- Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*, wyd. S.A. Sroka, t. I, Kraków 1998.

⁶⁷ Joannis Dlugossii, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, liber XI et XII, Varsaviae 2001, s. 327.

⁶⁸ Jana Długosza, kanonika krakowskiego *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, przekł. K. Mecherzyński, t. IV (*ks. XI i XII*), Kraków 1869, s. 674.

⁶⁹ Jana Długosza, *Roczniki*, ks. 11 i 12, s. 360.

⁷⁰ Słabość do kobiet miał mieć Zygmunt Luksemburski, który za to podobno wylądował w piekle. Tak przynajmniej podaje pewna węgierskojęzyczna pieśń z XV w., przechowana w pochodzącej z następnego stulecia wierszowanej kronice o Zygmuncie autorstwa Sebastiana Tinódiego. Do piekła wyprawił się Wawrzyniec Tari, stolnik królowej Barbary cylejskiej, drugiej żony Zygmunta. Napotkał tam Luksemburczyka w ognistej pościeli, którą nieśli dla niego inni grzesznicy. Duszący się w piekielnym ogniu Zygmunt został ukazany w otoczeniu licznych i pięknych niewiast, których urodę władca podziwiał nawet w takich „niesprzyjających” okolicznościach. Scena ta ma dowodzić przyczyny, dla której Zygmunt znalazł się w piekle, czyli skłonności do kobiet. Ową cechę Zygmunta potwierdzają też inne węgierskie kroniki. Wydanie utworu: *Tar Lőrinc pokoljárása. Középkori magyar víziók*, ed. Gy. Belya, Budapest 1985. Omawia go D. Dvořáková, *op. cit.*, s. 29.

⁷¹ J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk...*, s. 196.

- Dvořáková D., Papsonová M., *Spomienky Heleny Kottannerovej*, Budmerice 2008.
- Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemed Hân. İzladi ve Varna Savaşları (1443–1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*, yay. H. İnalçık, M. Oğuz, Ankara 1978.
- İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, C. II, haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş, Ankara 2008.
- Jana Długosza, kanonika krakowskiego *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, przekł. K. Mecherzyński, t. IV (ks. XI i XII), Kraków 1869.
- Joannis Dlugossii, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, liber XI et XII, Var-saviae 2001.
- Kallimach F., *Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka*, Łódź 1994.
- Kemal S., *Selâtinâme (1299–1490)*, haz. N. Öztürk, Ankara 2001.
- Neşri M., *Neşri tarihi*, c. II, haz. M.A. Köymen, Ankara 1983–1984.
- Oruç Beğ Tarihi. Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2008.
- Osmanlı Tarihleri I*, hazır. N. Atsız, İstanbul 1949.
- Paşazâde Â., *Osmanoğulların Tarihi. Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. K. Yavuz, M.A. Yek-ta Saraç, İstanbul 2010.
- Pehlivan G., *Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazavâtnâmeler*, „Turkish Studies” 2008, No. 3–4.
- Prochaska A., *List Andrzeja de Palatio o klęsce warneńskiej*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1882, R. X, s. 97–113.
- Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, t. I, cz. 2, wyd. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1949.
- Rûhi Târîhi*, haz. H. E. Cengiz, Y. Yücel, Ankara 1992.
- Tar Lórinç pokoljárása. Középkori magyar víziók*, ed. Gy. Belya, Budapest 1985.

OPRACOWANIA

- Antoche E.C., Isiksel G., *Les batailles de Sibiu (22 mars 1442) et de la rivière de Ialomita (2 septembre 1442). Essai de reconstitution d'après les sources de l'époque*, [w:] *Extincta est lucerna orbis: John Hunyadi and his Time. In memoriam Zsigmond Jako*, eds A. Dumitran, L. Málly, A. Simon, Cluj-Napoca 2009, s. 405–426.
- Babinger F., *Z dziejów imperium Osmanów. Sultán Mehmed Zdobywca i jego czasy*, przekł. T. Zabłudowski, Warszawa 1977.
- Baczkowski K., *Stosunek leopoldyńskiej linii Habsburgów do walki o tron węgierski po śmierci Albrechta II*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1995, z. 119, s. 15–33.
- Baczkowski K., *Polska i jej sąsiedzi za Jagiellonów*, Kraków 2012.
- Bukowski B., *Czy znaleziono grób króla Władysława Warneńczyka?*, „Dziennik Berliński”, 12 XI 2015 r. (<http://www.dziennikberlinski.pl/index.php/Aktualnosc-2/czy-znaleziono-grob-krola-wladyslawa-warnencyka.html>).
- Chrościcki A.J., *La vie et la mort de Ladislas III Jagellon (dit de Varna) d'après les dessins de Jacopo Bellini*, „Quaestiones medii aevi novae” 1998, vol. III, s. 245–264.

- Chrościcki A.J., *Najstarsze przedstawienie „Śmierci króla Władysława III pod Warną” – na rysunku Jacopo Belliniego*, [w:] *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 541–551.
- Cvetkova B., *Pametna bitka na narodite*, Varna 1969.
- Czwojdrak B., *Kilka uwag o konfederacji Spytka z Melsztyna z 1439 roku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2002, t. II, s. 197–211.
- Czwojdrak B., *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012.
- Dąbrowski J., *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440–1444)*, Warszawa 1922 (wznowienie: Oświęcim 2015).
- Dąbrowski J., *Rok 1444. Spór o traktat szegedyński*, Wrocław 1966.
- Dvořáková D., *Čierna kráľovná. Barbora celjská (1392–1451). Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej*, Budmerice–Bratislava 2013.
- Engel P., *A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez*, [w:] *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, red. E.H. Balázs, E. Fügedi, F. Maksay, Budapest 1984, s. 77–96.
- Engel P., *János Hunyadi: the decisive years of his career 1440–1444*, [w:] *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in late medieval and early modern Hungary*, eds J.M. Bak, B.K. Király, Brooklyn 1982, War and Society in eastern Central Europe, t. III, s. 103–123.
- Engel P., *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*, Budapest 2001.
- Grzegorzewski J., *Grób Warneńczyka*, Kraków 1911 (nadbitka z „Rozpraw wydziału filologicznego PAU”, Seria II, t. XX, ogólnego zbioru 35).
- Halecki O., *Nowe uwagi krytyczne o wyprawie warneńskiej*, Kraków 1939 (nadbitka z „Rozpraw wydziału historyczno-filozoficznego PAU”, Seria II, nr XLV [ogólnego zbioru LXX], nr 5).
- Halecki O., *The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems*, New York 1943, Polish Institute Series, No. 3.
- Halecki O., *Spór o Warneńczyka*, „Teki Historyczne” 1958, t. IX s. 16–34.
- Heck R., *Tabor a kandydatura jagiellońska w Czechach (1438–1444)*, Wrocław 1964.
- Held J., *Hunyadi’s Long Campaign and the Battle of Varna 1443–1444*, „Ungarn Jahrbuch” 1989, t. XVI, s. 10–27.
- Hojdis B., *Żywot i sprawy Władysława Warneńczyka w literackiej kreacji Leopolda Kielanowskiego*, [w:] *Warna 1444. Rzeczywistość i tradycja*, red. I. Czamańska, W. Szulc, Poznań 1997, s. 201–207.
- Ivanov P., *The Death of Władysław III Warneńczyk as Literary Fact: Review of Primary and Secondary Sources*, „Slavic Studies Faculty Publications” 1995, Paper 9 (<http://digitalcommons.conncoll.edu/slavicfacpub/9>).
- Jakubczak S., *Mikołaj Rychlik, który się za króla polskiego Władysława III Warneńczyka podawał*, „Kwartalnik Historyczny” 1989, t. XLV, z. 3, s. 199–205.
- Jefferson J., *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444*, Leiden–Boston 2012.

- Kartouz P., *Habsbursko-jagelovské dvojuvládí v Uhorsku v letech 1440–1444. Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska*, „Historické štúdie” 1980, t. XXIV, s. 225–263.
- Kielanowski L., *A odesseia de Ladislau, o Varnense*, Funchal 1996.
- Kielanowski L., *Odyseja Władysława Warneńczyka*, Londyn 1991.
- Kolodziejczyk D., *Traktat segedyński odnaleziony?*, [w:] *Warna 1444. Rzeczywistość i tradycja*, red. I. Czamańska, W. Szulc, Poznań 1997, Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, t. VIII, s. 119–128.
- Köhler G., *Die Schlachten von Nicopolii und Warná*, Breslau 1882.
- Kupelwieser L., *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács 1526*, Wien–Leipzig 1899.
- Mályusz E., *Az első Habsburg a magyar trónon*, „Aetas” 1994, t. IX, nr 1.
- Michałowska T., *Średniowiecze*, wyd. 5, Warszawa 1999.
- Mitev N., *Maršrut na krstonasната armia na Vladislav Varnenčik v Severoiztočna B’lgariá (po numizmatični dannii)*, „Žurnal za istoričeski i arheologičeski izsledvaniá” 2013, 2, s. 154–159.
- Nikodem J., *Data urodzenia Jagiełły. Uwagi o starszeństwie synów Olgerda i Julianny*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 2000, t. XII, s. 23–49.
- Olejnik K., *Bitwa pod Warną*, [w:] *Warna 1444. Rzeczywistość i tradycja*, red. I. Czamańska, W. Szulc, Poznań 1997, s. 5–15.
- Olejnik K., *Władysław III Warneńczyk (1424–1444)*, Szczecin 1996.
- Pálosfalvi T., *Az 1442. márciusi török hadjárat. Adalékok Hunyadi János előtörökellenes harcaihoz*, „Történelmi Szemle” 2001, t. XLIII, nr 1–2, s. 43–54.
- Papajik D., *Jan Čapek ze Sán cseh nemes és szerepe a magyar koronáért folytatott harcban (1440–1443)*, „Aetas” 2013, t. XXVIII, nr 1, s. 128–136.
- Potkowski E., *Warna*, Warszawa 2004.
- Prochaska A., *Konfederacja Spytka z Melsztyna*, Lwów 1887.
- Rosa M., *Colombo português: novas revelações: o homen que enganou os reis espanhóis e serviu o genial D. João II*, Lisboa 2009.
- Rosa M., *Columbus – the untold story*, New Jersey 2016.
- Rosa M., *Kolumb: historia nieznaná*, Poznań 2012.
- Ruciński H., *Polityczne dzieje Spisza w późnym średniowieczu*, [w:] *Historia Scopusii*, t. I, red. M. Homza, S.A. Sroka, Bratislava–Kraków 2010.
- Sepiał M., *Zastaw na dobrach ziemskich i dochodach królewskich w okresie panowania Władysława III Warneńczyka na Węgrzech (1440–1444)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1998, z. 125, s. 35–49.
- Skružný L., *Bratři Karel a Hermenegild Škorpilové a bulharská středověká archeologie*, „Archaeologia historica” 2001, t. XXVI, s. 487–499.
- Sochacka A., *Konfederacja Spytka z Melsztyna z 1439 r. Rozgrywka polityczna czy ruch szlachecki*, „Rocznik Lubelski” 1973, t. XVI, s. 41–62.
- Sroka A.S., *Historia Węgier do 1526 roku w zarysie*, Bydgoszcz 2000.
- Sroka A.S., *Polacy u początków węgierskiego humanizmu*, [w:] *600-lecie Grzegorza z Sanoka*, red. L. Puchała, S.A. Sroka, Sanok 2008.

- Sroka A.S., *Turecko-węgierskie rokowania pokojowe w roku 1444 w świetle najnowszej historiografii węgierskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1995, z. 119, s. 43–46.
- Sroka A.S., Zawitkowska W., *Itinerarium Władysława Warneńczyka 1434–1444* [w druku].
- Strzelczyk J., *Pamiętnik Helene Kottannerin*, [w:] *Ecclesia, regnum, fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, Warszawa 2014, s. 387–402.
- Swoboda W., *Warna 1444*, Warszawa 1994, Dzieje narodu i państwa polskiego, I–13.
- Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)*, [w:] *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*, red. L. Rúzsás, F. Szakály, Budapest 1986.
- Świech Z., *Kłątwy, mikroby i uczeni*, t. III, cz. 1 (*Ostatni krzyżowiec Europy. Oddychający sarkofag Warneńczyka?*), Kraków 1997.
- Tazbir J., „*Krzywoprzysięzca Władysław*” w opinii potomnych, „Kwartalnik Historyczny” 1985, R. XCII, z. 3, s. 511–532.
- Tegowski J., *Data urodzenia Jagielly oraz data chrztu prawosławnego jego starszych braci*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 2003, t. XV, s. 137–144.
- Tegowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999.
- Vach M., *Jan Jiskra z Brandýsa a politický zápas Habsburků s Jagellovci o Uhry v letech 1440–1442*, „Historické štúdie” 1957, t. III, s. 172–227.
- Varna 1444. Zbornik ot izsledowanija i dokumenty w cziest na 525-ta godiszcznina ot bitkata kraj gr. Varna*, Sofia 1969.
- Wasilewski T., *Daty urodzin Jagielly i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów*, „Przegląd Wschodni” 1991, t. I, z. 1, s. 15–34.
- Wdowiszewski Z., *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005.
- Zawitkowska W., *W służbie pierwszych Jagiellonów. Życie i działalność kanclerza Jana Taszki Konięcpolskiego*, Kraków 2005.
- Zawitkowska W., *Walka polityczno-prawna o następstwo tronu po Władysławie Jagielle w latach 1424–1434*, Rzeszów 2015.
- Zielińska T., *Zabawa dzieci węgierskich, której bohaterem jest król Polski Władysław III*, [w:] *Z dziejów polsko-węgierskich stosunków historycznych i literackich*, red. I. Csapláros, A. Sieroszewski, Warszawa 1979, s. 121–129.

STANISŁAW A. SROKA

Fame, glory and rumour. Vladislaus of Varna as king of Hungary

The author discusses Vladislaus's of Varna reign in Hungary (1440–1444), highlighting those issues connected with the King which have recently been widely discussed and which cover three areas. The first one concerns the alleged disappearance of Vladislaus of Varna during the Battle of Varna (1444). In historiography, there are various fantastic theories about Vladislaus's of Varna further life after the battle – their authors are usually amateur historians who unjustifiably reject the information given in many Turkish chronicles which report the death of the King during the battle. The most popular theory concerns the King's staying on the Portuguese island of Madeira. Some even believe that Vladislaus got married there and was Christopher Columbus's father. Another issue which has recently been hotly debated is the issue of the King's alleged homosexuality, which even led to regarding him as an informal patron of gay men in Central Europe. Proponents base their theory on the chronicle of Jan Dlugosz, who rather had in mind sexual promiscuity of the ruler; therefore, the chronicler's statement that the king was *in marium libidinem proclivus* should probably be understood in such a way. In this article the author also discusses the issue of the burial place of the King in the light of the recent initiative of the Bulgarian intellectuals who believe that the remains of Vladislaus of Varna should be sought in the Greek chapel in a place called Ak Yazala Baba (today Obrociszte village near Varna).

Keywords: history of Hungary, king Vladislaus of Varna, battle of Varna.